

Влияние на някои престъпления с международен елемент върху световната икономика

(The Impact of Certain Crimes with
an International Element on the World Economy)

Атанас Борисов¹

SUMMARY

This article studies the multifaceted effect and illegal profits of some of the international transborder crimes and their impact on society and the world economy, as well. It regards the international dimension of six crimes, which generate more than \$ 3 trillion a year.

KEY WORDS

World economy; Crimes with an International Element, Cross-border crimes; Drug Trafficking; Guns trading and trafficking; Human trafficking; Organs, and tissues Trafficking; Trafficking in Cultural Property; Counterfeit and pirated goods trade

¹ Атанас Борисов е завършил висшето си образование в СУ „Св. Климент Охридски“, доктор по право, e-mail: nas_borisov@abv.bg Atanas Borisov graduated at Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Doctor of Law, e-mail: nas_borisov@abv.bg

Увод

Трансграничното престъпление е обществено опасно деяние, засягащо интересите на две или повече лица или на всички държави чрез нарушаване на международния правопорядък. Като тяхно следствие възниква т.нар. „международноправна отговорност“ за увреждането на международното сътрудничество в различни негови области, като се застрашават животът и здравето на човека или международният мир и сигурността на човечеството.²

Международноправната доктрина³ съгласно Института по международноправна отговорност разделя трансграничните престъпления на два вида: международни престъпления и престъпления с международен елемент (характер). Основна разлика между двата вида престъпления е в субекта на международноправна отговорност. За извършването на т.нар. „международни престъпления“ международноправна отговорност носят държавите и конкретно лицето, изпълняващо съответните длъжности (държавен глава, правителствен ръководител, министри, изпълнител и пр.), които са пряко отговорни за осъществяването на престъпна държавна политика, нарушаваща международното право. Физическите лица (индивидуално, групово или чрез организирани престъпни групи и пр.), граждани на една или на различни държави, извършващи престъпления в друга (или групи държави), носят лична отговорност за извършеното престъпление с международен елемент.

Поради невъзможността в настоящата статия да бъдат разгледани подробно всички трансгранични престъпления тук се обръща внимание само на някои по-значими, доходоносни и опасни престъпления с международен елемент, представени в таблица 1. Обществото трябва да бъде запознато с тях как-

² Борисов, А. (2017), *Трансгранични престъпления*. София, Нова звезда, 2017, 34 – 35; Станков, Б. (2012), *Международно наказателно право*. Варна, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2012, 109.

³ Станков, Б. (2012) *Международно наказателно право*. Варна, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2012, 60 – 108; Велчев, Б. (2015), *Международно наказателно право*. София, Сиела, 2015, 124 – 234.

то поради ежедневната глобална заплаха от тях, така и заради икономическото им влияние в световен мащаб.

Таблица 1⁴

Трансгранично престъпление (в млрд. USD) към 2014 г.	Приблизителна годишна стойност (млрд. дол.)
Трафик на наркотици	между \$426 и \$652
Трафик на оръжие	между \$1.7 to \$3.5
Трафик на хора	\$150.2
Трафик на органи и тъкани	между \$840 и \$1.7
Незаконна търговия с културни ценности	между \$1.2 и \$1.6
Търговията с фалшиви и пиратски стоки	между \$923 и \$1.13 трилиона

Трансграничните престъпления с международен елемент са своеобразна незаконна търговия, която по своята същност е изключително доходоносен „бизнес“, като печалбите са основната мотивация за тези незаконни дейности. Средствата от тях не само обогатяват извършителите, но и финансират отново насилие, корупция и други злоупотреби. Така се подкопават местните и националните икономики, разрушава се околната среда и се застрашават здравето и благосъстоянието на обществеността. Трансграничната престъпност ще продължи да нараства, докато не бъде оспорена парадигмата, която битува сред хората с престъпно мислене, за бързите и високи печалби, които оправдават поеманите рискове.

I. Трафик на наркотици

В съвременните международни отношения няма държава, в която да не се внасят и пласират наркотици като част от цялостна международна наркомрежа. Трансграничната организирана престъпност отделя специално внимание на производството, трансфера и продажбата на наркотици, като на една от най-доходоносните престъпни дейности. Печалбата от незаконния наркотрафик и пласирането на наркотици представ-

⁴ GFI. *Illicit Financial Flows*. [Online] <https://gfintegrity.org/issue/illicit-financial-flows/> [Достъпна на 17.07.2019].

лява около 80% от печалбата от всички престъпни дейности на трансграничната организирана престъпност.

Организациите за трафик на наркотици, организирани престъпни групи (ОПГ), партизански групи и терористични организации участват в трафика на наркотици. ОПГ в Западна Африка са увеличили контрола си върху пазара на наркотици в региона, а обемът на хероина, който се пренася от Афганистан през Източна Африка, нараства, като увеличава потреблението.

„Службата на ООН за наркотици и престъпления“ (*United Nations Office on Drug and Crime, UNODC*) определя трафика на наркотици като: „отглеждането, производството, разпространението и продажбата на вещества, които са предмет на закони за забрана на наркотици“, като се използват разнообразни похвати – от производствените и преработвателните операции до дейностите по дистрибуцията и потреблението⁵.

Трафикът на наркотици има дестабилизиращ ефект върху всички участващи страни, независимо дали те са източник, преработваща, транзитна, или пазарна страна. Тежестта на насилието, заплахите за общественото здраве и икономическите изкривявания заплашват способността на развиващите се страни да отделят значими средства за мобилизиране на вътрешните ресурси. Това е вторият най-годоходносен незаконен пазар, който представлява повече от една трета от общата стойност на проучените транснационални престъпления. Всяко обсъждане на световната пазарна стойност на трафика на наркотици, както и на всеки друг незаконен пазар трябва да започне с подчертаване на трудностите при определянето на стойността на пазара.

Основната трудност произтича от факта, че финансовите операции и трансакциите са скрити. В резултат на това повечето налични данни идват от извършваните конфискации на залобените пратки. Всъщност само в ограничени случаи се изяснява структурата на пазара, което обикновено представлява само малък процент от реалния трафик на наркотици. Освен това няма общо съгласувано определение за трафик на наркотици, с което държавите биха могли да измерват дей-

⁵ UNDOC (2019) *Drug Trafficking*. [Online] <https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html> [Достъпна на 17.07.2019].

ността по различен начин. Това затруднява достъпа до данни за различните държави и региони.

Глобалната пазарна стойност на трафика на наркотици произтича от продажбите на гребно на четирите основни категории незаконни наркотици: канабис, кокаин, опиати и стимуланси от тип „амфетамин“ (АТС).

През 2014 г. световният пазар на трафик на наркотици е на стойност от 426 млрд. щат. дол. до 652 млрд. щат. дол.⁶ (срвн. таблица 2). Той представлява около една трета от общата търговска стойност на проучените тук трансгранични престъпления. Канабисът е отговорен за най-големия дял от трафика на наркотици, последван от кокаин, опиати и стимуланси от тип АТС. АТС и канабис се произвеждат по целия свят, докато производството на кокаин и опиати е съсредоточено съответно в Южна Америка и Афганистан.

Таблица 2

Годишни стойности на световния пазар на наркотици (USD)

Вид наркотик	Приблизителна годишна стойност (млрд. дол.) към 2014 г.
Канабис	между \$183 и \$287
Кокаин	между \$94 и \$143
Опиати	между \$75 и \$132
Амфетамини (АТС)	между \$74 и \$90
Обща стойност	между \$426 и \$652

Според UNODC световният пазар на наркотици е на обща стойност около 320 млрд. щат. дол. през 2003 г., което е еквивалентно приблизително на 0,8% от световния БВП⁷. Ако приемем, че световният пазар все още представлява същият процент от световния БВП, незаконният глобален пазар на наркотици е струвал 651 млрд. щат. дол. през 2014 г. Стойностите на отделните подпазари бяха определени при условието, че

⁶ UNDOC (2019).

⁷ UNODC Report (2005). *World Drug Report*. Vienna, UNODC, 2005, 127, [online] http://www.unodc.org/pdf/WDR_2005/volume_1_web.pdf, [достъпно на 18.07.2019].

те са нараствали със същия темп като този на световния пазар.

Общата световна пазарна стойност на наркотици е консервативна, тъй като не включва стойността на новите психоактивни вещества (NPS). NPS се отнася до лекарства, които не са включени (т.е. контролирани) в Единната конвенция за наркотичните вещества от 1961 г. или в Конвенцията за психотропните вещества от 1971 г., тъй като по това време те не са били традиционно предмет на злоупотреба или не са съществували. Признаването и класификацията на новите психотропни вещества са сравнително нови в сравнение с другите пазари на наркотици и по този начин има малко солидни данни за световните пазарни цени.

Стойността на даден пазар до голяма степен зависи от тенденциите в потреблението, както и от цените на лекарствата. Високите нива на потребление обикновено генерират висока пазарна стойност, но високите цени на гривно и ниските нива на потребление могат да дадат сходни резултати на пазарите със скромни цени и високо потребление⁸.

Канабисът представлява най-големият пазар на стойност около 183 млрд. дол. до 287 млрд. дол. през 2014 г., или около 43 до 44% от световния пазар. Това е така, защото канабисът е най-разпространеното и консумирано лекарство в световен мащаб. Канабисът е сравнително евтина субстанция в сравнение с кокаина и опиатите, поради което високата стойност на неговия пазар се дължи на големия брой потребители. През 2014 г. е изчислено, че 182,5 млн. души, или 2,5% от световното население, консумират канабис⁹.

Кокаинът и опиатите са сходни както в стойността на пазара, така и в броя на световните потребители. Пазарите са на стойност съответно от 94 до 143 млрд. дол. и съответно от 75 до 132 млрд. дол. и имат от 17 до 18 млн. потребители. АТС представляват най-малката част от световния

⁸ OAS (2013), *The Drug Problem in the Americas: Studies; The Economics of Drug Trafficking*. Washington, DC, OAS, 2013, 7. [online] http://www.cicad.oas.org/drogas/elinforme/informeDrogas2013/laEconomicaNarcotrafico_ENG.pdf, [достъп на 18.07.2019].

⁹ UNODC, *World Drug Report 2016* (Vienna: UNODC, 2016), 43, [online] https://www.unodc.org/doc/wdr2016/WORLD_DRUG_REPORT_2016_web.pdf, [достъп на 18. 07.2019].

пазар на наркотици, на стойност от 74 до 90 млрд. дол. Има около 55 млн. глобални потребители на амфетамини, което е по-голямо от кокаиновите и опиатите, но синтетичните наркотици обикновено са по-евтини от кокаина или опиатите.

Колкото повече фактори за производство, земя, труд и капитал са необходими за производството на наркотици, толкова по-големи са производствените разходи, увеличавайки цената на дадено вещество. Необходими са големи количества земя за отглеждане на кока и макови насаждения, но отглеждането е ограничено до определени географски райони, което ограничава количеството растения, които могат да бъдат отглеждани и оставяни, като всичко това увеличава цената. Отглеждането и преработката на листа от кока и цветя от мак са също така трудоемки и капиталоемки. Селското стопанство като цяло е трудоемко, а незаконното земеделие обикновено изисква допълнителен труд, като например сигурност, както и капиталови разходи, като например подкупни. Необходими са множество стъпки, предимно химически манипулации, за да се преработят растенията до тяхната консумативна форма, а доставките, както и техническите експертизи увеличават производствените разходи.

Нужно е да се уточни, че въпреки трудоемкостта на отглеждането на канабис, растението може да се култивира почти навсякъде по света, на закрито и на открито, а производството му може да бъде увеличено или намалено до желаните нива. Следователно канабисът може да бъде произведен много по-близо до потребителските пазари, което намалява разходите за трансакции, които се правят при транспортирането на продукта на пазара. Отглеждането на закрито изисква по-големи фиксирани капиталови разходи (например за осветление и хидропонно оборудване), повишаване на производствените разходи, но култивирането може да бъде направено през цялата година, увеличавайки добивите (т. е. доставката). Необходими са много по-малко труд и капитал за преработване на канабиса, след като той е узрял, тъй като канабисът се консумира основно в естественото му състояние; не се изисква манипулиране с химикали, както за кокаин и хероин.

Производството на амфетамини ATS обикновено не е трудоемко или интензивно, може да се извърши в малък или голям мащаб и почти на всяко място, а химикалите (т. е. прекурсо-

ри, реагенти и разтворители) не са особено скъпи и често могат да бъдат заместени. Необходимо е определено ниво на специализирани знания и оборудване за производството в индустриален мащаб, но знанията, нужни за производството на „домашно пиво“, често могат да се набавят от интернет.

Както бе посочено по-горе, трафикът на наркотици е втората най-ценна трансгранична престъпност, която генерира приходи от 426 до 652 млрд. дол. всяка година. Канабисът е най-големият подпазарен пазар, който представлява от 43 до 44% от общата пазарна стойност; ATS е най-малкият подпазар, но набира все повече популярност сред синтетичните наркотици. На свой ред NPS вероятно ще увеличат пазарния си дял в бъдеще, тъй като потребителите ще търсят „нови възможности“, за да могат да задоволят техните изисквания и нужди.

Трафикът на наркотици генерира значително насилие, подкопвайки вътрешната стабилност и принуждавайки правителствата да отделят по-големи финансови ресурси за сигурността. Наркотиците нарушават общественото здраве и търговията и възпрепятстват способността на страната да влага значителни ресурси в своя растеж. Неотдавнашните събитията доведоха до разширяване на пазарите за незаконни наркотици в Африка и онлайн – чрез интернет на Запад, което добави още по-голяма стойност към световната търговия.

Независимо от приети международни актове за борба с производството на упойващи и психотропни вещества, както и срещу трансграничния наркотрафик продажбите се увеличават, а печалбите растат. За да бъде ефективна борбата, е необходимо да се приемат нови мерки от международната общност, които постепенно ще намаляват незаконния наркотрафик до неговото пълно унищожаване.

II. Трафик и търговия с оръжие

Трафикът на малки оръжия и леки въоръжения (МОЛВ) е едно от най-слабо печелившите трансгранични престъпления, посочени тук, но същевременно е и едно от най-значимите за човешката сигурност особено в развиващите се страни. Този па-

зар е на стойност от 1,7 до 3,5 млрд. дол. през 2014 г., което представлява от 10 до 20% от законната търговия с оръжие. Три основни фактора стимулират цените: ниво на конфликти в района; политически вълнения и политическо напрежение; разстояние, през което оръжията се пренасят незаконно. Трафикът, осъществяван чрез интернет, представлява все по-голямо предизвикателство за борбата с контрабандата на МОЛВ. Извадените от употреба оръжия, които бяха продадени и след това незаконно въведени отново в експлоатация, бяха използвани в няколко скорошни терористични атаки в Западна Европа и представляват друга тенденция за заплахата от трафик на оръжие. Таблицата по-долу дава най-обща представа за това какъв тип оръжия попадат под ударите на трафикантите в тази група трансгранични престъпления:

Таблица 3

Вид оръжие	Описание
Малки огнестрелни оръжия	Малките оръжия са оръжия за индивидуална употреба. Тази категория включва: револвери и самозареждащи се пистолети; пушки и карабини; автоматични пушки и леки картечници.
Леки въоръжения	Повечето леки оръжия изискват малък екип за работа. Тази категория включва: картечници; системи от калибри от 120 mm или по-малко; ръчен, подвижен и автоматичен гранатомет; ръчни гранати; преносими ракетни установки; противопехотни мини и импровизирани взривни устройства.
Частии компоненти	Частите и компонентите се отнасят до всякакви елементи или резервни части, „специално проектирани за огнестрелно оръжие и от съществено значение за неговата работа.“ Примерите включват: цевта; рамка или приемник; пързалка или цилиндър и болт или затвор.
Акcesoари	Акcesoарът е „предмет, който физически се прикрепя към оръжието и увеличава неговата ефективност или полезност, но като цяло не е от съществено значение за основното предназначение на оръжието.“ Примерите за акcesoари включват: мерници; лазери за насочване; устройства за нощно виждане; лазерни далекомери и системи за контрол на огъня.
Боеприпаси	Боеприпаси са „пълният набор или неговите компоненти, използвани в огнестрелно оръжие“. Примерите включват: куршуми или снаряди; калъфи за касети; пълнителни, барут и пр.

Непрозрачността на законната търговия с оръжие затруднява определянето на стойността на неговия пазар. Държавите доброволно докладват своите търговски данни на базата данни на ООН, но някои правителствени доклади може да са непълни, ако страната е предприела нелегални оръжейни доставки. Съответно, докато данните на ООН показват, че световната законна търговия с оръжие е на стойност 17,3 млрд. щат. дол. през 2014 г., тази стойност вероятно е подценена¹⁰.

Трафикът на оръжие се оценява на 10 до 20% от законната търговия с оръжие, следователно трафикът на МОЛВ, части и компоненти, аксесоари и боеприпаси през 2014 г. се оценява консервативно на стойност от 1,7 до 3,5 млрд. дол. Тъй като стойността на законната търговия с оръжие вероятно е подценена, както е отбелязано по-горе, вероятно е незаконната търговия с оръжие също да бъде подценена¹¹.

Има много фактори, които засягат цената на оръжието, някои от които са свързани с пазарната среда, а други – с оръжието. В допълнение към състоянието на оръжието и предлагането на пазара, има поне четири групи фактора, които, изглежда, имат относително последователно и универсално въздействие върху цената. Първо, политическата нестабилност е един от най-силните двигатели както на обема на продажбите, така и на цените. Колкото по-голямо е нивото на конфликти, граждански вълнения и/или политическо напрежение – в страната или в региона – толкова по-голямо е търсенето на оръжие. При конфликтни зони, където има голямо търсене, оръжията налагат по-високи цени често независимо от доставките. Второ, цената на оръжието обикновено се увеличавакратно на неговото нелегално пренасяне през грани-

¹⁰ UN Comtrade Database, United Nations, [online] <https://comtrade.un.org/data/>, [гостъп на 30.01.2017].

¹¹ Nicolas, F. and various contributors (2013) Price Watch: Arms and Ammunition at Illicit Markets, in: Small Arms Survey 2013: Everyday Dangers. Geneva, 2013, 257. [online] <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2013/en/Small-Arms-Survey-2013-Chapter-11-EN.pdf> [гостъп на 30.01.2017]. Например семейството автомати „Калашников“ (например, АК-47, едно от най-популярните оръжия). Например в Пакистан – държава, известна с производството на оръжия, истинският АК-47 е продаван средно за 1200 щат. дол. през 2011 – 2012 г., докато същият модел оръжие (реплика – местна изработка) се е продавал на стойност, възлизаща едва на 148 щат. дол., разлика от над 700%.

ца, като се включват разходите по трансакциите, включително прикриване, посредници (мулета) и транспорт. Рискът от откриване/забрана обикновено се увеличава в зависимост от разстоянието, което пратката трябва да измине до пазара, особено при преминаване на границите¹². Трето, правоприлагането, контролът и рисковете, пред които е изправен трафикантът, увеличават цената, обратното също е вярно. Изследванията в проучването на малките оръжия установиха силна положителна корелация между цените на оръжията и нивото на управление в една държава. И накрая, местните възприятия за качество могат да варират от пазар до пазар. Местните жители могат да възприемат как една държава производител е по-добра от друга – например един руски АК може да се разглежда като по-добър от български или китайски екземпляр. Този тип възприятие на стоката от местното население е важен ценообразуващ фактор на много незаконни пазари.

Трафикът на оръжие се извършва по целия свят от продажбата на един пистолет до големи пратки. Трафикантите, които транспортират оръжия с товари или поща, използват различни техники за прикриване на самоличността си, както и за незаконния товар. Това включва приемане на фиктивни или посреднически адреси и използване на схеми за дезинтегриране, като например неправилно разпознаване на оръжията като обекти с подобна форма и плътност (например метални инструменти или части от играчки), както и по-ниски разходи за доставка. Някои незаконни сделки с оръжия включват обмен на стоки вместо пари (например оръжия срещу наркотици). Трафикът на оръжие чрез онлайн продажби и покупки нараства с развитието и разпространението на интернет, като малка част от оръжието се осъществява в „тъмната мрежа“, а по-голямата част от него – във видимата.

¹² Bruser, D. and J. Poisson. (2013) *Star Investigation: How One U.S. Gun Broker Moved Firearms across the Border*, Toronto Star, 18.04.2013, [online] https://www.thestar.com/news/investigations/2013/04/18/star_investigation_how_one_us_gun_broker_moved_firearms_across_the_border.html [достъпно на 18.07.2019]. Например цената на един пистолет, който се пренася от Съединените щати в Канада, се увеличава с около 560 пъти само след преминаване на границата и с още 100 до 150 пъти между границата и дестинацията в Торонто.

При около 1,7 до 3,5 млрд. дол. през 2014 г. стойността на трафика на МОЛВ не е сред най-високите (в настоящата статия), но човешкият живот е безценен. Трафикът на оръжие винаги е упълномощавал организирани престъпни групи и бунтовниците и е подхранвал граждански войни, а през последните години все повече се използва в терористични атаки по целия свят. Малките или леките стрелкови оръжия не могат да възпроизведат същата поразителна сила като тежкото въоръжение, но обемът на трафика и трайният им характер могат да предизвикват хаос в много по-голям мащаб. Проследяването на паричните потоци е ключова техника за борба с всяка незаконна търговия, но има пропуски в разкриването на сделките с оръжейния трафик. Необходимо е по-нататъшно проучване на финансовите потоци, свързани с незаконната търговия с оръжие, за по-добро разбиране и следователно за борба с трафика на оръжие. Това е особено важно с нарастващата роля на интернет и социалните медии в трафика на МОЛВ по целия свят.

III. Трафик на хора

Друго трансгранично престъпление е трафикът на хора, като през последните години нараства международният трансфер. Това е съвременна форма на робство, разпространяваща се с особено големи размери по всички части на земното кълбо, осъществявана от организирани криминални групировки и свързана с придвижването на хора през граница.

В преамбюла на Конвенцията за борба с трафик на хора на Съвета на Европа се посочва, че този вид дейност представлява „нарушение на човешките права и е престъпление срещу достойнството и неприкосновеността на човешката личност“. Опасността от този вид дейност за обществото се състои в това, че жертвите на това престъпление, със или без тяхно съгласие, са подлагани на крайни форми на сексуална или трудова експлоатация, заробвани са или се използват с цел отнемане на телесни органи с цел последваща трансплантация.

Трафикът на хора е един от най-бързо развиващите се трансгранични пазари на организираната престъпност, с най-

голямо пряко въздействие върху хората (заради бруталността си и разрушенията на човешкия живот). Престъплението се мотивира от максимизирането на печалбата и относително слабите наказания, като привлича много и разнообразни престъпници, ОПГ и терористични организации на национално и на транснационално равнище. Деянието се отнася до „набиране, транспортиране, укриване или приемане на хора чрез принуда, отвличане, измама или злоупотреба с власт или уязвимост, с цел експлоатация“. То обхваща включително, но не само трафика: на жени с цел проституция; на бебета и деца; на хора с цел трудова експлоатация; на хора чрез влюбване (явлението „Boy-lover“); на хора с цел отнемане на човешки органи; на хора с цел отнемане на яйцеклетки и пр. Около 21 млн. мъже, жени и деца по света са жертви на трафика на хора.

Деянието носи значителни незаконни печалби, като Международната организация на труда (МОТ) изчислява, че то генерира печалба от 150,2 млрд. дол. годишно¹³. Според тази статистика най-големите годишни приходи идват от принудителна сексуална експлоатация (99 млрд. щат. дол.), а средната годишна печалба е около 21 800 щат. дол. на жертва, като следва да се отбележи, че това трансгранично престъпление има три пъти по-малко жертви (4,5 млн.) от принудителния труд.

Принудителната трудова експлоатация засяга най-голям брой жертви (14,2 млн., 68%), но все пак генерира по-малко печалби (51,2 млрд. дол.), отколкото сексуалната експлоатация. Престъплението се свързва с много отрасли (строителство, минно дело, селско стопанство и т.н.), поради което се експлоатират по-голям брой жертви. Средната годишна печалба на една жертва е 2300 щат. дол. от домашен труд и от 2500 до 4800 щат. дол. Принудителният труд, налаган от някои правителства, представлява по-малко от 11% (2,2 млн.) от целия трафик на хора, включително и принудителен затворнически труд и военна и паравоенна трудова експлоатация (без на законите за задължителната служба).

¹³ ILO (2014). *Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour*. Geneva, ILO, 2014, 17, [online] https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf, [достъпно на 18.07. 2019].

По целия свят има около 21 млн. жертви на трафика на хора, експлоатирани от хора, групи и предприятия за сексуални или трудови цели. Сексуалната експлоатация най-често се отнася до проституция, но може да включва и порнография. Експлоатацията на труда обикновено включва ниско- или неквалифицирани работни места в отрасли като селско стопанство, горско стопанство, риболов, строителство, минно дело и производство. Домашният труд е отделна подгрупа и представлява приблизително 24% от цялата трудова експлоатация, като генерира най-ниско ниво на печалба. Трафикът на хора обхваща най-често някои от най-уязвимите групи и общности, като: бедните, младите, бездомните, необразованите, безработните, както и незаконните мигранти и групи лица в кризисни ситуации. Примерно незаконните мигранти, особено тези, които се обръщат към контрабандисти с цел трансфер, са по-податливи на експлоатация. Подобно на трафика на органи и този на хора може да се превърне в престъпление, ако деецът принуди мигрантите без документ да работят или да извършват сексуални услуги. Незаконните мигранти са уязвими, защото техният статус ги възпира да търсят помощ от официалните власти или пък им пречи да научат от кого да търсят помощ. В повечето случаи те не говорят местния език, не познават или не могат за защитят своите права по съответното вътрешно или международно право. Контрабандистите често използват метода да заблуждават жертвите за естеството на работата, като те са набирани, за да работят като готвачи, чистачи и т.н., но след това биват склонявани към проституция или сексуално робство. Друг обичаен метод, използван в цял свят, е чрез предоставянето на жертвите на заеми или парични аванси срещу екстремни лихвени проценти и/или прекомерни такси. Това ги поставя принудително в продължително състояние на робство до изплащане на дълга. Тези принудителни зависимости се наследяват и не е необичайно повече от едно поколение в семейството да е жертва на принудителния труд или друга незаконна експлоатация, без да може да си позволи основни разходи като храна, вода, посылки и лекарства. Престъпниците в ролята им на „работодатели“ осигуряват тези нужди на прекомерни цени, като непрекъснато увеличават зависимостта на жертвите.

Трафикантите в различните региони на света варират от рогнини на жертвата, членове на общността, независими брокери и бизнесмени до местни банди и сложни местни и международни групи.

Тези различни участници участват заемат различни роли, включително транспортъори, мениджъри и пласъори, и си сътрудничат на местна основа. Групите трафиканти и мрежите често се основават на семейни, общностни и/или етнически връзки. Много ОПГ, участващи в трафик на хора, извършват и други престъпления, а дори използват жертви на трафика като извършители. В Европа ОПГ най-често са замесени в измами (ганъчни, със социални помощи и кражба на идентичност, но също така и трафик на наркотици, оръжие и хора). Често ОПГ принуждават деца да участват в престъпна дейност, като се възползват от това, че те не носят наказателна отговорност до навършване на определена възраст.

Трафикът на хора има сериозни последици за сигурността и икономиката и представлява нарастваща трансгранична престъпност, увеличава приходите за ОПГ и терористични групи и борбата с нея поглъща ресурсите на развиващите се страни. Страните също така губят огромни суми пари, човешки капитал и ганъчни приходи в резултат на трафик и принудителен труд. Престъпната дейност и корупцията, свързани с трафика на хора, подкопават вътрешната стабилност и върховенството на закона¹⁴. Всички държави разходват огромни суми ежегодно за борба с трафика на хора, особено чрез наказателно правосъдие (например правоприлагането и имиграцията), както и помощ за жертвите. Това престъпление създава един най-печелившите незаконни пазари (проучени в настоящата статия) и генерира повече от 150 млрд. дол. годишна печалба. Повечето жертви са обект на трудова експлоатация, но именно сексуалната експлоатация има най-големи печалби. С 21 млн. жертви този трафик нарушава правата на човека и сигурността, особено в развиващите се страни.

Трафикантите експлоатират уязвимите групи от населението чрез използване на измама, принуда и сила. Принудителни-

¹⁴ UNODC (2008). *An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action*. Vienna, UNODC, 2008, 94, [online] http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An_Introduction_to_Human_Trafficking_-_Background_Paper.pdf [достъпно на 18.07.2019].

ят труд и сексуалната експлоатация, в резултат на трафика на хора, са трансгранични престъпления със силен негативен ефект върху икономиката особено на развиващите се страни. Те губят човешки и значителен паричен капитал (като ганъчни приходи например) и се сблъскват с други пречки за развитието си. Като цяло се стига до социална несигурност, тъй като незаконните приходи се използват за ОПГ, терористични и бунтовнически групи. Напоследък интернет все по-често предоставя достъп до потенциални жертви и улеснява разширяването на престъпната дейност. Съвременният трафик на хора носи огромни печалби и очевидно борбата срещу това нехуманно явление ще е продължителна. ООН и другите международни органи засега полагат, както се вижда, неефективни усилия за борбата срещу днешното робство и трафика на хора. Това до голяма степен отразява интересите на сивата икономика и покровителства трафикантите.

IV. Трафик на органи и тъкани

Трафикът на органи не е сравнително нов проблем в световен мащаб. Още през 80-те години на XX в. експертите отбелязват началото на явление, по-късно наречено „трансплантационен туризъм“¹⁵, при който преуспяващи азиатци предприемат пътувания до Индия и до други части на Югоизточна Азия, за да получат органи от бедни донори. Оттогава се откриват и други маршрути, а трафикът на органи се е увеличил в пъти.

Понятието „незаконна търговия с органи и тъкани“ обхваща няколко направления престъпни дейности, като: трафик на хора с цел донорство; трансплантационен туризъм за незакон-

¹⁵ Декларацията от Истанбул относно трафика на органи и трансплантационния туризъм от 2008 г. Декларацията от Истанбул е създадена по време на срещата на върха в Истанбул относно трафика на органи и трансплантационния туризъм, проведена от 30 април до 1 май 2008 г. в Истанбул, Турция. Декларацията изяснява въпросите на трансплантационния туризъм, трафика на хора и комерсиализацията и дава етични насоки за практиката при донорството и трансплантацията на органи. От създаването на декларацията над 100 държави са одобрили тези принципи.

но намиране на донори от „черния пазар“ на органи, тъкани и клетки, т.е. за сделки с части от човешкото тяло от живи индивиди или от тела на починали лица.

Тази незаконна търговия според доклад на GFI за 2017 г. е генерирала приблизително между 840 млн. щат. дол. и 1,7 млрд. щат. дол. годишно¹⁶ и между 12 000 и 14 000 незаконни трансплантации. Тази оценка обхваща „продажбите“ на петте най-големи органа (бъбреци, черен дроб, сърце, бели дробове и панкреас). Бъбреците са най-често срещаните при легални или незаконни трансплантации и са най-евтините на черния пазар, защото могат да идват от живи донори. В традиционните форми на трафик на органи т.нар. „брокери“ работят в сложни и специализирани мрежи, като свързват продавачите, получателите и необходимите медицински специалисти. Често донорът участва доброволно, но понякога се използва натиск или принуда, например към мигрантите и бежанците, да продават органите си, за да платят пътя си в Европа.

Въпреки че само малка част от трансплантациите разчитат на незаконно придобити органи, приходите от незаконната търговия са значителни. Според проучване на организацията International Analyst Network (IAN) най-много операции за вземане на органи с цел продажбата им се правят в Турция, Чехия и Грузия. Най-търсени са: роговица (поради ниска степен на отхвърляне, както се вижда от информацията, оповестена на Коч Хелмкеър¹⁷), бъбрек (като чифтен орган вторият поема 70% от функциите на първия бъбрек), бял и черен дроб. Също – кости, сърдечни клапи, кожа. Цената на роговицата е най-ниска – 4000 щат. дол. на брой. Най-скъп е костният мозък – 23 000 щат. дол. за всеки грам (груг е въпросът какви са рисковете за донора). Различно се плаща за бъбрек. Например в Тур-

¹⁶ Срвн. по Hauser, K. (2017), Black Market Bodies: How Legalizing the Sale of Human Organs Could Save Lives. A controversial, decades-long experiment has had thought-provoking results. *Futurism, Health & Medicine*, Nov. 6th 2017, [online] <https://futurism.com/sale-human-organ>, [гостъпно на 18.07.2019].

¹⁷ Кос Healthcare. Може ли и трансплантацията на роговица да бъде отхвърлена от реципиента? [online] <https://americanhospital.bg/terminology/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%86%D0%B0/>, [гостъпно на 18.07.2019]. Степенна на успеваемост при присъждане на роговица варира между 60 и 95%.

ция цената на човешкия бъбрек достига 2700 щат. дол., но според Американската медицинска асоциация същият орган може да бъде набавен от Ирак само за 1000 щат. дол. В някои доклади на СЗО¹⁸ има данни, че в Индия „на черно“ се продава бъбрек за 20 000 щат. дол., в Израел цената му варира между 150 000 и 160 000 щат. дол. Експерти от IAN описват явлението „туризъм с цел трансплантация“, практикуван от лица, готови да заплатят нужните средства за трансплантация и посещаващи най-често страни в Източна Европа, придружавани от съответни специалисти. Освен това се посочва, че в Полша и Русия се извършват отвлечения с цел донорство. В доклада се заключава, че от Бразилия и Аржентина, Индия, Русия, Румъния и Турция, чак до Южна Африка днес се търгува с човешки органи. Проблемът освен това е популярен и сред масмедийите¹⁹.

Няма съмнение, че целта на трафикантите на органи е по-скоро материална печалба, отколкото предоставяне на безопасни висококачествени медицински услуги, въпреки че има твърдения в посока, че незаконната търговия спомага за спасяване на нуждаещи се хора и облекчава недостига на органи за трансплантация.

През 2013 г. средно 120,771 души очакват донор на конкретен орган, а 18 умират всеки ден, докато чакат. Налице са големи различия между успехите на различните държави при увеличаване на техния резерв от донори. Те вероятно се дължат на сложно съчетание от културни, исторически и социални фактори в комбинация с характерните особености на здравните служби и организационните аспекти на система за даряване на органи в дадена държава. Има различни причини за дефицита на донори²⁰.

¹⁸ Bulletin of the World Health Organization, December 2007, 85 (12), 957.

¹⁹ Желязков, П. Търговците на човешки органи ще се улеснят ли от пръстовите отпечатъци?, 29.07.2016. *Zarata.info*. [online] <https://www.zarata.info/търговците-на-човешки-органи-ще-се-уле/>, [гостъпно на 18.07.2019].

²⁰ European Commission (2013). Human organ transplantation in Europe: an overview. [online] http://ec.europa.eu/health/ph_threats/human_substance/documents/organ_survey.pdf, [гостъпно на 18.07.2019].

Само един донор може да спаси до 8 живота²¹. Статистиката показва, че до 10% от всички трансплантации разчитат на незаконно придобити органи²². СЗО в лицето на Global Observatory on Donation and Transplantation сочи, че през 2016 г.²³ са извършени около 135 860 трансплантации на органи по целия свят, което предполага, че през тази година са извършени около 13 586 трансплантации с незаконно придобити органи.

Общият рисков профил на жертвите на това престъпление посочва лица: в състояние на уязвимост (беген, нелегален имигрант, бежанец); без основни медицински познания (без да са наясно с потенциалните последици за здравето си, които ще настъпят вследствие от отстраняване на конкретен орган; ниско ниво на образование (неграмотност); възрастова група между 18 и 30 години (предимно мъже); често привлечани към отстраняване на органи чрез измама или принуда; с произход от държава, в която липсва законодателна система за ефективна забрана и/или съдебно преследване за трафик на хора/органи и с високоразвито ниво на корупция.

Фокусът на незаконната търговия с органи се поставя основно върху продавача и получателя, но има много групи участници – цяла престъпна мрежа (брокери, координатори, доставчици, медицински екип и пр.), които играят важна роля в извършването на това престъпление с международен елемент. В сравнение с други престъпления с международен елемент този трафик има много по-голямо въздействие на лично и общностно ниво, отколкото върху икономиката или сигурността на дадена страна. По-голямата част от донорите идват от развиващите се страни, те са бедни, необразовани и отчаяни. В тези държави за много хора техният бъбрек е единственото ценно притежание. Повечето търсят бързо плащане, за да об-

²¹ Archer D. (2013). Body Snatchers: Organ Harvesting for Profit Kidneys and other organs are selling to the highest bidder on the black market. Posted Nov 13, 2013, *Psychology Today*, [online] <https://www.psychologytoday.com/us/blog/reading-between-the-headlines/201311/body-snatchers-organ-harvesting-profit>, [достъпно на 18.07.2019].

²² Европейски парламент, новини (2015). *Незаконната търговия с органи: ЕП дискутира практиката в Китай*, Свят 22-04-2015 – 18:35, [online] <http://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/world/20150422STO43903/ninezakonната-trghovia-s-orghani-ier-diskutira-praktikata-v-kitai> [достъпно на 18.07.2019].

²³ GODT, [online] <http://www.transplant-observatory.org> s[достъпно на 18.07.2019].

лекчат непосредствения си дълг, а груги – за да излязат от бедността. „Бързите пари“ рядко имат дълготрайна полза за донора, а последствията за здравето му в немалко случаи са критични, освен това голям риск носи и приемникът, на когото е извършена трансплантация. Донорът, след отстраняване на конкретен орган, е оставян да се грижи сам за себе си. Доставчиците и „брокерите“ са наясно, че продажбата на бъбрек е незаконна и наказуема, което е вид гаранция, че донорът няма да отиде в полицията или да се обърне към груги гържавни органи в случай на проблеми.

Значителното нарастване на миграционния поток от Африка и Близкия изток постави повече хора в риск от този вид престъпления. Има съобщения за трафик на органи, които се сливат с контрабанда на хора в Африка. Мигрантите, които се отправят към Израел през Египет или през Северна Африка в Европа, са обект на контрабандисти за трафик на органи. Контрабандистите, които извеждат мигранти в Средиземно море, ги принуждават да продават бъбрек, за да покрият пътните си разходи. Брокерите не губят време в насочването на сирийските бежанци в Близкия изток. Смята се, че бежанците са принудени да продават бъбрек, да печелят пари, за да построят нов живот в региона или да платят за преминаването на своите семейства и/или на семейството им в Европа.

Незаконната търговия с органи съчетава опустошението на бедността и конфликтите. За много от доставчиците продажбата на орган изглежда просто, бързо решение на финансовите проблеми, но голям брой страдат от следоперативни усложнения, които ги тласкат по-дълбоко в дългове. Икономическите, социалните и политическите сътресения, настъпили през последното десетилетие, са увеличили броя на лицата, особено на мигрантите, които са уязвими към експлоатацията чрез незаконната търговия с органи.

V. Незаконна търговия с културни ценности

Всеки народ си има своя история, която е обществено известна, и посегателството върху нея – преиначаване, фалшификация или груги действия, могат да се разглеждат като

опит за уронване на националния престиж, а посегателството върху ценностите – като конкретна заплаха за националната сигурност на човечеството въобще²⁴.

Глобалните годишни приходи, генерирани от незаконната търговия с културни ценности и антики, се оценяват от около 1,2 млрд. до 1,6 млрд. щат. дол. Този криминален пазар обхваща редица незаконни дейности, включително кражби на културни ценности от музеи, незаконни разкопки и плячкосване на археологически обекти, както и използването на фалшиви или подправени документи, които да позволят както незаконния внос, така и незаконните прехвърляния в собствеността. Оценките за печалбите на Ислямска държава (ISIL) от незаконната търговия с антики обхващат широк диапазон – от няколко милиона щат. дол. до няколко милиарда годишно. Китай е един от най-бързо развиващите се пазари на изкуства, законни и незаконни, подхранвани отчасти с изтичане на капитал.

За разлика от бизнеса с наркотици, който строго се преследва от закона, този с незаконната продажба на културни ценности покрива целия периметър от дейности – от нелегалните разкопки на иманярите до легалните продажби в аукционните къщи, магазините за антики и експонирането им в реномирани музеи и частни колекции; от кражбата на произведения на изкуството от музеите, подправяне/фалшификация на произведения на изкуството и незаконните разкопки и плячкосване на археологически обекти, до трафика на културни ценности по време на въоръжен конфликт и използването на фалшиви или подправени документи.

Въпреки че във всички части на света се извършват незаконен износ и внос на предмети на културата, държавите, които са били обект на военни действия, криза или природно бедствие, са особено уязвими към плячкосване и престъпни действия в тази посока. Текущи примери са Ирак и Сирия, където предмети, откраднати от музеи, културни институции и археологически обекти, се внасят в чужбина като незаконни. Незаконните парични потоци, произтичащи от тези дейности,

²⁴ Димитрова, Е. (2015), Опазване на културното наследство като част от Националната сигурност. *Българска наука*, 76 (2015), 113.

се използват за финансиране на оръжейни сделки и екстремистки дейности и пр.

Тази търговия има международен характер и изисква международна реакция. Международното сътрудничество е най-ефективното средство за защита на световните културни ценности, както и унифицирането на съответното законодателство. Както при международното движение на антики, така и при регулирането на техните пазари в рамките на отделните държави през последните няколко десетилетия се налага обща тенденция към въвеждане на по-строги правила в борбата срещу трансграничния трафик и на ефикасни мерки срещу иманярството и музейните кражби. Нейното начало е поставено с историческата Конвенция на ЮНЕСКО за мерките, насочени към забрана и предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне правото на собственост на културни ценности от 1970 г. Целта на Конвенцията е създаването на система за международно сътрудничество и въвеждането на регламенти за международното движение на антиките. До 1996 г. тя е ратифицирана от 86 държави, към които наскоро се присъедини и Франция, която е важен пункт за трафик на антики.

Други важни международноправни актове в борбата с незаконната търговия и унищожаването на културни ценности са: Конвенцията за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт (1954 г.), Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство (1975 г.), Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство (1992 г.) и Европейската конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа (1985 г.) на Съвета на Европа, Конвенцията относно откраднати или незаконно изнесени културни предмети (UNIDROIT) от 1995 г., Етичният кодекс на Международния съвет на музеите от 1986 г. (Кодексът въвежда стриктни правила за придобиване и трансфер на колекции, както и лична отговорност по отношение на запазването на колекциите), както и Конвенция за опазване на погребното културно наследство (2001 г.) и пр.

Подготовката за изработване на общ документ на страните – членки на ЮНЕСКО, насочен към създаването на единен и универсален инструментариум за съхраняване и опазване на нематериалното културно наследство, преминава през различ-

ни етапи. Дискусиите, започнали още от средата на 70-те години на XX в., стават особено интензивни през 90-те години на същия век.

В преамбюла на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство²⁵ се отбелязва, че към момента на съставянето не съществува нито един многостранен договор, имащ задължителна сила в областта на нематериалното културно наследство. Именно липсата на унифицирана правна система, обвързваща абсолютно всички държави, представлява един от основните проблеми в борбата с този вид незаконна трансгранична дейност. В отговор на нарастващото осъзнаване на връзките между незаконната търговия с обекти на културата и международния тероризъм, Съветът за сигурност на ООН се опита да ограничи този източник на финансиране. През февруари 2015 г. Съветът прие Резолюция 2199, която изисква всички държави – членки, да предприемат мерки за предотвратяване на незаконната търговия с иракски и сирийски културни артефакти. С оглед на тесните връзки между тази незаконна търговия и други видове организирана международна престъпност, включително използването на културни ценности като платежно средство или инструмент за „пране на мръсни пари“, UNODC (Службата на ООН по наркотиците и престъпността) прие насоки за борба с тези трансгранични престъпления. Мерките срещу организираната престъпност несъмнено биха помогнали за ограничаване на тази незаконна търговия.

Предотвратяването на незаконните продажби на културни предмети изисква не само участието на ЮНЕСКО и други международни организации, но и целенасочени национални инициативи. Чрез такива мерки властите могат да помогнат за ограничаване на финансирането, което е на разположение на екстремистите за покупки на оръжие и тероризъм. Разграбването на исторически паметници на културата и контрабандата на откраднати предмети на изкуството и културни ценности могат да се преборят успешно само ако националните власти предприемат ефективни мерки за премахване на

²⁵ Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство е приета на генералната конференция на Организацията на обединените нации за образование, наука и култура, състояла се в Париж от 29 септември до 17 октомври 2003 г., на своята 32-ра сесия.

незаконния внос и незаконните продажби. Ефективността на мерките за противодействие на незаконната търговия с артефакти и културни обекти зависи от тясното сътрудничество и взаимодействие между ключови заинтересовани страни, включително културните власти, полицията, митническите и акцизните органи, музеите, търговците и не на последно място – експертите в областта на изкуството и културата.

Износът, вносът и търговията с културни ценности пораждаат много правни и етични въпроси. Както музеите, така и частните лица могат неволно да купуват откраднатото изкуство или незаконно изнасяни културни предмети и по този начин да бъдат привлечени в сложни съдебни производства и искове за връщането му. Именно поради тази причина, за да се гарантира процесът на „опазване на културното наследство“, е необходимо да се предприемат ефективни действия, посредством които да се осигурят неговата идентификация, документация, изследвания, съхраняване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване, предимно чрез актове и политики, които ще имат задължителна сила за държавите и ще се прилагат спрямо всички без изключения.

Пазарът на откраднатото изкуство се състои предимно от продажбата на не толкова известни произведения на изкуството и културата, които привличат по-малко внимание. Кражбите на произведения на изкуството от известни художници са по-редки, но не е изключено да бъдат осъществени, те само периодично увеличава стойността на незаконния пазар на изкуството. Според Робърт Уитман фалшифицирането на произведения на изкуството е основният компонент на художествената престъпност, която представлява до 80% от незаконния пазар на културни ценности и се оценява на стойност от около **6 до 8 млрд. щат. дол. годишно**²⁶. Останалите 20% от всички художествени престъпления генерират приблизително от **1,2 до 1,6 млрд. щат. дол. незаконни приходи всяка година**. Музейните кражби и кражбите на шедеври са „звездят“ на това престъпление, но те по своята същност са изк-

²⁶ Discovery Magazine Crimes Against Creativity, 3 [online] https://www.driessenart.com/downloads/Discovery_magazine_Crimes_Against_Creativity.pdf [гостъпна на 18.07.2019]. Робърт Уитман е бивш специален агент на ФБР и основател на Националния екип за престъпления срещу изкуствата на Бюрото.

лючително трудни за продажба, след като са откраднати. По-скоро стойността на незаконния пазар на изкуството следва да се търси в кражбата на умерено ценени, по-малко известни произведения, които привличат много по-малко внимание. Антиките, които не са регистрирани, са много по-лесни за трафик и продажба в сравнение с откраднати произведения на изкуството. Глобалната сенчеста финансова система дава възможност на престъпниците да купуват законно и незаконно културно наследство анонимно, което допринася за укриване на ганъци, както и за изпиране на пари. Престъпниците, както и терористите се възползваха от възможността да използват културните ценности като средство за бързо финансиране на друг вид незаконна дейност или като средство за закупуване на боеприпаси и оръжия.

Незаконната търговия с културни ценности отгавна се възприема като престъпление без жертви и по този начин властите в някои държави го третират с по-голяма снисходителност. В сравнение с наркотиците или оръжията трафикът на антики не причинява същото ниво на щети, но все още директно вреди на общностите и държавите. Незаконните археологически разкопки и кражбата на артефакти, културни ценности и предмети на изкуството унищожават научната основа за изучаване на културното наследство и националната идентичност. По този начин въздействието на такива престъпни деяния се простира далеч отвъд непосредствените финансови загуби.

VI. Търговията с фалшиви и пиратски стоки

Търговията с фалшиви и пиратски стоки е най-гохогоносната незаконна търговия, разглеждана тук, в размер между 923 млрд. и 1,13 трлн. щат. дол. Приблизително две трети до три четвърти от фалшивите и пиратски стоки идват от Китай. Държавата е най-големият производител на фалшифицирани стоки във всички анализирани категории, докато Хонконг (Китай), Обединените арабски емирства и Сингапур са

световни центрове за търговия с фалшифицирани стоки²⁷. Фалшивите лекарства представляват от 10 до 30% от наличните лекарства в развиващите се страни. В световен мащаб тези незаконни стоки се оценяват на стойност между 70 и 200 млрд. щат. дол., което представлява до 25% от общия пазар на фалшификати. Опасните фалшиви храни и безполезни и/или токсични фалшиви лекарства застрашават здравето и безопасността на обществото. За организираните престъпни групи фалшифицирането предоставя идеален път за „изпиране“ на печалбите от друга трансгранична организирана престъпност, както и за финансиране на други престъпления.

Фалшифицирането и пиратството съпътстват производството и търговията от най-ранните етапи на човешката история. Поставянето на знаци за отличаване на стоките и/или техни специфични качества и за обозначаване на лицето, което ги е произвело, е познато от древността, а фалшифицирането възниква скоро след появата на тези предшественици на търговските марки.

Престъпните групи не са се поколебали да спечелят от търговията с фалшиви стоки в много части на световното, международното, регионалното и националното търговско пространство, а правопроприлагащите органи непрестанно се сблъскват със сложни връзки и схеми. Освен това парични средства, получени от продажбата на фалшифицираните продукти, могат да бъдат насочени към по-нататъшното производство на фалшиви стоки или други незаконни дейности.

Търговията с фалшиви и пиратски стоки е основно предизвикателство в глобалната икономика. Тези практики оказват отрицателно въздействие върху продажбите и печалбите на засегнатите юридически лица, като същевременно имат неблагоприятни ефекти върху икономиката, здравето в световен мащаб, както и върху икономическия растеж на гържавите. Пазарът на фалшиви и пиратски стоки до голяма степен е динамичен, като се определя в различните региони на света в зависимост от търсенето/предлагането или цената на конк-

²⁷ OECD/EUIPO (2017), *Mapping the Real Routes of Trade in Fake Goods*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264278349-en>, [online] https://euiipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/Mapping_the_Real_Routes_of_Trade_in_Fake_Goods_en.pdf, [гостъпна на 18.07.2019].

репен продукт или стока. Ниските производствени разходи за фалшиви и пиратски стоки водят до по-високи печалби за престъпниците, но също така означават, че стоките често са нестандартни и следователно могат да бъдат потенциално опасни. Докато този пазар продължава да генерира значителни печалби, милиони потребители са изложени на риск от опасни и неефективни продукти. Това е наистина трансграничен и глобален проблем. Мащабът и изобретателността на търговията с фалшификати и пиратски стоки представляват сериозно предизвикателство пред правоприлагащите органи, тъй като извършителите на това противоправно действие приемат изключително гъвкави методи, за да имитират предлаганите от тях продукти и да предотвратят тяхното физическо откриване.

Фалшифицирането като дейност обхваща много и различни стокосни групи, като най-често това са: текстил, облекла, обувки, техника, електроуреди, уреди, тютюневи изделия, компютърен хардуер, детски играчки, мобилни телефони, батерии, резервни части за автомобили, часовници, бижутерия, лекарствени продукти, козметика и пр. Без значение дали са фалшификати, копия, имитации, или просто не отговарят на стандартите, които са създадени именно за да ни предпазват, целта на тези незаконни продукти е да заблудят и измамят потребителя. Те не само ни заблуждават, като имитират оригиналните продукти, без изобщо да могат да се сравняват с тях по качество, но и реално някои от тях застрашават здравето и безопасността на крайния купувач.

От друга страна, пиратството е също добре развито в световен мащаб и отново обхваща различни групи, най-вече засягащи интелектуалната собственост и авторските права на конкретни продукти, като например незаконно разпространение на: **музикални творби, софтуер, филмово изкуство, книги, електронни игри и други цифрови и дигитални продукти**. Продажбата на пиратски стоки най-общо представлява прехвърляне или разпространение на интелектуална собственост по електронен път без знанието или разрешението на автора (съответно същият не генерира печалба за сметка на извършителя на престъплението, който получава цялата сума веднага).

Освен че търговията с фалшиви и пиратски стоки представлява един от най-бързо развиващите се незаконни пазари, статистиката показва, че фалшифицирането и пиратството през 2015 г. като тип престъпна дейност генерират около 1,220 – 1,770 трлн. дол. годишно, което включва трансгранична търговия, вътрешна търговия и цифрово пиратство. Увеличаването на темпа на растеж (виж таблица 4) в годините показва, че производството и търговията с фалшиви и пиратски стоки се е повишило почти три пъти в рамките само на 7 години, като през 2008 г. тази дейност е генерирала 455 – 650 трлн. дол.

Таблица 4

Оценка на общата стойност на фалшивите и пиратски продукти през 2008 г. и 2015 г.²⁸

Категория	Стойност на фалшивите и пиратските продукти през 2008 г. (млрд. долара годишно)	Стойност на фалшивите и пиратските продукти през 2015 г. (млрд. долара годишно)
Трансгранична търговия на пиратски и фалшиви стоки	285 – 360	770 – 960
Вътрешна търговия на пиратски и фалшиви стоки	140 – 215	370 – 570
Цифрово пиратство	30 – 75	80 – 240
Обща стойност	455 – 650 трилиона долара годишно	1,220 – 1,770 трилиона долара годишно

Проучване от 2017 г. на Frontier Economics, прогнозира че темпът на растеж на незаконната търговията с фалшиви и пиратски продукти през 2022 г. ще се увеличи значително и ще генерира 2,81 трлн. дол. годишно²⁹. Например през 2014 г. мим-

²⁸ GS1 (2013). White paper: The need for global standards and solutions to combat counterfeiting. In: The global language of business, Brussels, GS1 AISBL, 2013, 8, [online] https://www.gs1.org/docs/GS1_Anti-Counterfeiting_White_Paper.pdf, [гостъпна на 18.07.2019].

²⁹ European Commission, Ref. Ares(2010)396355 – 06/07/2010, Public Health and Risk Assessment Health Law and International Frontier Economics, Re-

ническите органи само в Европейския съюз са задържали повече от 35.5 млн. артикала, за които е имало предположение, че нарушават права върху интелектуална собственост, а пазарната им стойност се оценява на над 617 млн. евро³⁰. Около 5% от внасяните в Европейския съюз стоки, според оценка на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), са фалшифицирани или пиратски, което причинява загубата на около 800 000 работни места и нанася щети от около € 14,3 млрд. на приходите от данъци, включително ДДС и акцизи (проблем, който е станал популярен дори и в масмедията)³¹. Резултатите показват, че търговията с фалшифицираните и пиратските стоки възлиза на до 2,5% от световната търговия.

Постепенно електронната търговия измества традиционните методи за закупуване на стоки и услуги. Огромните възможности за онлайн търговия се превръщат в значително спомагателно средство за увеличаване ръста на този тип трансгранична престъпност. От друга страна, желанието на потребителите да купуват евтини имитации на наложили се марки на пазара, също допринася значително за развитието на бизнеса с фалшификати и пиратски стоки. Престъпниците предпочитат да продават фалшиви и пиратски стоки предимно чрез интернет поради реди причини. Те могат да извършват тази дейност и да запазят своята анонимност в интернет чрез различни методи (например **чрез Dark Web**³² **дори** **тех-**

port (2017) The Economic Impacts of Counterfeiting And Piracy, A Report prepared for BASCAP and INTA. INTA 2017, [online] http://www.inta.org/communications/documents/2017_impact_study.pdf [гостъпна на 18.07.2019].

³⁰ Европейска комисия. Доклад (2013). Доклад до Европейския парламент и Съвета за прилагането на Регламент (ЕС) № 608/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 12 юни 2013 г. относно защитата на правата върху интелектуалната собственост, осъществявана от митническите органи, 19. [online] https://www.parliament.bg/pub/ECD/2587801_BG_ACT_part1_v2.docx [гостъпна на 18.07.2019].

³¹ БГНЕС (2017). Фалшифицираните и пиратските стоки струват на ЕС около €14.5 млрд. годишно. *Actualno.com*, 18.07.2017, 20:30, [online] https://www.actualno.com/europe/falshificiranite-i-piratskite-stoki-struvat-na-es-okolo-145-mlrd-godishno-news_623039.html [гостъпна на 18.07.2019].

³² Guccione, D. (2019). The State of Cybersecurity. What is the dark web? How to access it and what you'll find. The dark web is part of the internet that isn't visible to search engines and requires the use of an anonymizing browser

ните IP адреси могат да бъдат скрити, което позволява да не могат да бъдат проследени). Интернет търговията предоставя възможности да се извършват продажби на потребителите в световен мащаб – неограничено и извън националните граници на правоприлагането. Този международен обхват кара търговците на фалшиви и пиратски стоки да преследват своите потенциални жертви извън техните местни юрисдикции. Фалшификаторите често залъгват потребителите, като показват снимки на оригинални продукти на електронните си страници, а в същото време им доставят фалшиви стоки. Онлайн търговията спомага за разрастването на този вид престъпна дейност, като предоставя свобода на действие, минимален риск и безнаказаност (в повечето случаи).

Борбата с продажбата на фалшиви и пиратски онлайн стоки е наистина огромно предизвикателство и сложна задача. Безспорно използването на интернет непрекъснато променя начина на търговия и бизнеса по целия свят. За да се води ефективна борба с този вид престъпна дейност, е необходимо доставчиците на интернет услуги, онлайн играчите, логистичните компании, както и собствениците на търговски марки да се включат в разработването на единно решение за справяне с проблема. За целта е нужно осъвременяване и допълване на съществуващата правна рамка в световен мащаб, която освен необходимостта да бъде подобрена, следва да бъде и одобрена/ратифицирана от абсолютно всички държави.

Въздействието върху широката икономика и заетостта от този вид престъпна дейност е значително. През 2013 г. загубите за световната икономика се оценяват на 898 млрд. дол. годишно, като през 2022 г. се очаква ръстът на загубите да достигне 1,870 млрд. дол. годишно³³.

Последствията от продажбата на фалшиви и пиратски стоки засягат правителствата на всички държави в световен мащаб, бизнес средата и обществото, които търпят значителни загуби от данъци, бизнес доходи и работни места. Потокът от фалшиви и пиратски продукти създава предпостав-

called Tor to be accessed. July 04, 2019, 03:00 AM PT, CSO, [online] <https://www.csoonline.com/article/3249765/data-breach/what-is-the-dark-web-how-to-access-it-and-what-youll-find.html>, [гостънна на 18.07.2019].

³³ European Commission, Ref. Ares(2010)396355 – 06/07/2010.

ки за огромно изтичане на средства от световната икономика чрез създаване на канали за подземна търговия, която лишава правителствата от приходи за жизненоважни обществени услуги и допълнителна тежест върху данъкоплатците. Също така тези престъпления водят до изразходване на повече публични ресурси за разкриване на измами и до по-голяма необходимост за противодействие срещу сложни схеми и мрежи. Фалшифицираните и пиратските стоки също така нанасят значителен удар на заетостта, тъй като продуктите се копират и произвеждат незаконно (всички работници попадат в сивия сектор), като по този начин се ограничават и продажбите на оригинални стоки и се намалява оборотът на легалния бизнес, което неминуемо води до съкращения на персонала. Цените на продуктите също се покачват поради това, че компаниите увеличават ресурса, който използват за внедряване на системи за сигурност, за да могат да противодействат на организираната престъпност, като немалко компании инвестират и в научноизследователска и развойна дейност.

Заклучение

В заключение следва да се посочи, че по-голямата финансова прозрачност има потенциал едновременно да ограничи всяка трансгранична престъпност във всички части на света. Борбата с транснационалната престъпност трябва да бъде пренасочена първоначално към борбата със незаконните парични потоци, които генерират трансгранични престъпления. Това означава да се пресече пътят на глобалната финансова система в сянка, която улеснява преместването и отделянето на незаконно генерирани средства. Добрата новина е, че нищо от това не е практически невъзможно, но на този етап, за съжаление, няма политическа воля.

Както е посочено по-горе, общата годишна стойност на разгледаните криминални пазари, описани в настоящата статия, се оценява на почти 3 трлн. дол. Тези огромни приходи са основната мотивация за физически лица, организирани престъпни групи, терористи и бунтовнически групи да участват в незаконни дейности. Мръсните пари поражда мръсни пари:

приходите, генерирани от престъпността, не само пълнят джобовете на извършителите, но и финансират допълнителни престъпни дейности и нехуманно отношение.

Непрозрачността на световната финансова система дава възможност на престъпниците да се възползват от трансграничната организирана престъпност, като предоставят анонимност и защита.

Най-същественият проблем в борбата с този вид престъпна дейност се състои в това, че международната общност до този момент като цяло не е пожелала да изгради цялостна ефективна международна система, която не само да води борба с трансграничните престъпления, но и постепенно да ги неутрализира, докато изчезнат напълно.

Съкращения

- EUIPO – European Union Intellectual Property Office.
- GFI – Global Financial Integrity.
- GODT – Global Observatory on Donation and Transplantation.
- ILO – International Labour Organisation.
- ITA – International Trademark Association.
- OAS – Organisation of American States.
- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development.
- UNODC – United Nations Office on Drugs and Crimes.
- WHO – World Health Organisation.

Цитирани източници

Archer, D. (2013) Body Snatchers: Organ Harvesting for Profit Kidneys and other organs are selling to the highest bidder on the black market. Posted Nov 13, 2013, *Psychology Today*, [online] <https://www.psychologytoday.com/us/blog/reading-between-the-headlines/201311/body-snatchers-organ-harvesting-profit> [гостъп на 18.07.2019].

Bruser, D. and J. Poisson. (2013) Star Investigation: How One U.S. Gun Broker Moved Firearms across the Border, *Toronto Star*,

04.18.2013. [online] https://www.thestar.com/news/investigations/2013/04/18/star_investigation_how_one_us_gun_broker_moved_firearms_across_the_border.html, [гостмъно на 18.07.2019].

European Commission (2013), *Human organ transplantation in Europe: an overview*. [online] http://ec.europa.eu/health/ph_threats/human_substance/documents/organ_survey.pdf, [гостмъно на 18.07.2019].

European Commission, Ref. Ares(2010)396355 – 06/07/2010, Public Health and Risk Assessment Health Law and International Frontier Economics, Report (2017) *The Economic Impacts of Counterfeiting And Piracy, A Report prepared for BASCAP and INTA*. INTA 2017 [online] http://www.inta.org/communications/documents/2017_impact_study.pdf. [гостмън на 18.07.2019].

GFI, *Illicit Financial Flows*. [Online] <https://gfintegrity.org/issue/illicit-financial-flows/> [Достъпна на 17.07.2019].

GODT, [online] <http://www.transplant-observatory.org> [гостмън на 29.07.2019].

GS1 (2013), White paper: The need for global standards and solutions to combat counterfeiting. In: *The global language of business*, Brussels, GS1 AISBL, 2013, 8, [online] https://www.gs1.org/docs/GS1_Anti-Counterfeiting_White_Paper.pdf, [гостмън на 18.07.2019].

Guccione, D. (2019), The State of Cybersecurity. What is the dark web? How to access it and what you'll find. The dark web is part of the internet that isn't visible to search engines and requires the use of an anonymizing browser called Tor to be accessed. July 04, 2019 03:00 AM PT, CSO, [online] <https://www.csoonline.com/article/3249765/data-breach/what-is-the-dark-web-how-to-access-it-and-what-youll-find.html> [гостмън на 18.07.2019].

Hauser, K. (2017), *Black Market Bodies: How Legalizing the Sale of Human Organs Could Save Lives. A controversial, decades-long experiment has had thought-provoking results*. Futurism, Health & Medicine, Nov. 6th 2017, [online] <https://futurism.com/sale-human-organ> [гостмън на 18.07.2019].

ILO (2014), *Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour*. Geneva, ILO, 2014, [online] https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf, [гостмъно на 18.07.2019].

Kos Healthcare, Може ли и трансплантацията на роговица да бъде отхвърлена от реципиента? [online] <https://americanhospital.bg/terminology/> [гостъпно на 18.07.2019].

Nicolas F. and various contributors (2013) Price Watch: Arms and Ammunition at Illicit Markets, in: *Small Arms Survey 2013*. [online] <http://www.smallarmssurvey.org/weapons-and-markets/products/ammunition.html>, [гостъпно на 18.07.2019].

OAS (2013), *The Drug Problem in the Americas: Studies; The Economics of Drug Trafficking*. Washington, DC, OAS, 2013, 7, [online] http://www.cicad.oas.org/drogas/elinforme/informeDrogas2013/laEconomicaNarcotrafico_ENG.pdf, [гостъп на 18.07.2019].

OECD/EUIPO (2017), *Mapping the Real Routes of Trade in Fake Goods*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264278349-en>, [online] https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/Mapping_the_Real_Routes_of_Trade_in_Fake_Goods_en.pdf [гостъп на 18.07.2019].

United Nations, *UN Comtrade Database*, [online] <https://comtrade.un.org/data/> [гостъп на 29.07.2019].

UNODC (2008), *An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action*. Vienna, UNODC, 2008, [online] http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/An_Introduction_to_Human_Trafficking_-_Background_Paper.pdf [гостъпно на 18.07.2019]

UNODC Report (2005), *World Drug Report*. Vienna, UNODC, 2005, [online] http://www.unodc.org/pdf/WDR_2005/volume_1_web.pdf, [гостъпно на 18.07.2019]

UNDOC (2019), Drug Trafficking. [Online] <https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html> [Достъпна на 17.07.2019].

WHO (2017), Bulletin of the World Health Organization, December 2007, 85 (12), 957.

БГНЕС (2017) Фалшифицираните и пиратските стоки струват на ЕС около €14.5 млрд. годишно. *Actualno.com*, 18.07.2017 20:30, [online] https://www.actualno.com/europe/falshificiranite-i-piratskite-stoki-struvat-na-es-okolo-145-mlrd-godishno-news_623039.html, [гостъп на 18.07.2019] (BGNES (2017), Falsificiranite i

piratskite stoki struvat na ES okolo €14.5 mlrd. Godišno, [online] https://www.actualno.com/europe/falshificiranite-i-piratskite-stoki-struvat-na-es-okolo-145-mlrd-godishno-news_623039.html, [accessed on 18.07.2019]

Борисов, А. (2017), *Трансгранични престъпления*. София, Нова звезда (Borisov, A. (2017), *Transgranični prestäplenija*, Sofija, Nova zvezda).

Велчев, Б. (2015), *Международно наказателно право*, София, Сиела, 2015 (Velčev, B. (2015), *Meždunarodno nakazatelno pravo*, Sofija, Siela).

Димитрова, Е. (2015), Опазване на културното наследство като част от Националната сигурност. *Българска наука*, 76 (2015), 113 – 117 (Dimitrova, E. (2015). Opazvane na kulturnoto nasledstvo kato čast ot Nacionalnata sigurnost, *Bälgarska nauka*, 76 (2015), 113 – 117).

Европейска комисия. Доклад (2013), *Доклад до Европейския парламент и Съвета за прилагането на Регламент (ЕС) № 608/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 12 юни 2013 г. относно защитата на правата върху интелектуалната собственост, осъществявана от митническите органи*, 19, [online] https://www.parliament.bg/pub/ECD/2587801_BG_ACT_part1_v2.docx [достъпна на 18.07.2019], EVROPEJSKA KOMISIJA, Doklad (2013), Doklad do Evropejskija parlament i Säвета za prilaganeto na Reglament (ES) № 608/2013 na Evropejskija parlament i na Säвета ot 12 juni 2013 g. otnosno zaštitata na pravata värhü intelektualnata sobstvenost, osäštestvjavana ot mitničeskite organi, 19, [online] https://www.parliament.bg/pub/ECD/2587801_BG_ACT_part1_v2.docx [accessed on 18.07.2019].

Европейски парламент, новини (2015), *Незаконната търговия с органи: ЕП дискутира практиката в Китай*, Свят 22-04-2015 – 18:35, [online] <http://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/world/20150422STO43903/niezakonnata-trghoviiabs-orghani-iep-diskutira-praktikata-v-kitai> [accessed on 18.07.2019]. EVROPEJSKI PARLAMENT, NOVINI (2015), *Nezakonnata tärgovija s organi: EP diskutira praktikata v Kitaj*, Svjat 22-04-2015 – 18:35,

Желязков, П. Търговците на човешки органи ще се улеснят ли от пръстовите отпечатъци?, 29.07.2016. *Zarata.info*. [online]

<https://www.zarata.info/мързговците-на-човешк-орган-ще-се-уле/>
[гостъп на 29.07.2019] (Željazkov, P. Tărgovcite na čoveški organi
šte se ulesnjat li ot prăstovite otpečatăci?).

Станков, Б. (2012), *Международно наказателно право*, Варна, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2012 (Stankov, B. (2012), *Meždunarodno nakazatelno pravo*, Varna, VSU „Černorizec hrabăr“, 2012).

ЮНЕСКО Конвенцията (2003), *Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство*, Париж от 29 септември до 17октомври 2003 г., на своята 32-ра сесия (UNESCO Konvencijata (2003), *Konvencijata za opazvane na nematerialното kulturno nasledstvo*, Pariž ot 29 septemvri do 17oktomvri 2003 g., na svojata 32-a sesija).